

Walafrieds gedicht is het oudste uitgebreide tuingedicht in de West-Europese cultuur dat bewaard is gebleven. Het gedicht geeft een gedetailleerde en liefdevolle beschrijving van de tuin en de kruiden die hierin worden verbouwd en levert een uniek beeld van vroeg-Middeleeuwse plantenkennis; praktische, dus veelal geneeskundige toepassingen van de 24 in het gedicht genoemde planten zijn nooit ver weg. De meeste geneeskruiden uit Walafrieds tuin kent men tegenwoordig vooral als keukenkruid of groente-, fruit- of siergewas, maar zelfs al zouden alle planten in Walafrieds tuin bruikbare geneeskrachtige kruiden zijn, dan nog is het aantal kruiden in onze ogen wonderbaarlijk klein voor de vele in de Middeleeuwen heersende ziekten en kwalen. Destijds werden vooral symptomen – zoals pijn, koorts en hoesten – bestreden, want deze zag men aan voor de ziekte zelf. De ware genezing kwam toen uiteraard van het christelijke geloof ...

Walafrieds gedicht is met deze zojuist uitgekomen uitgave van de *Hortulus* voor het eerst in het Nederlands vertaald. Naast deze vertaling en een transcript van de Latijnse tekst, brengt het boek de lezer nog dichterbij de Middeleeuwen door een fascimile van een 9e eeuwse handschrift van het gedicht, dat een kwart eeuw na Walafrieds dood in 849 is opgetekend. Het heeft de samenstellers van het boek veel moeite gekost om van het Vaticaan toestemming te krijgen voor deze weergave van het handschrift, maar dat is zeker de moeite waard geweest. Het boek bevat tevens een goede verantwoording van de vertaling, korte schetsen van Walafrieds leven en het kloosterleven in Karolingisch West-Europa, en een duidelijke en leerzame toelichting op Walafrieds gedicht en de daarin door hem genoemde planten. Walafrieds tuin wordt bovendien vergeleken met een kloostertuin uit ca. 820, die is opgenomen in een plattegrond van het klooster van Sankt Gallen (gemaakt in Reichenau!). De toelichting in het boek is versierd met laat 16e of vroeg 17e eeuwse houtsneden van de in Walafrieds gedicht genoemde planten (waarschijnlijk uit het *Cruydt-Boeck* van Dodonaeus, maar dat wordt niet vermeld). De uitgave is een leuk boekje voor floristen en botanici die belangstelling hebben voor geschiedenis en voor anderen die belangstelling hebben voor de geschiedenis van de kruidkunde en zeker de moeite van het aanschaffen waard!

Hans Kruijer

Boekbespreking 3

K. van Herk & A. Aptroot, *Veldgids Korstmossen*, Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht, 2004, 423 pag., ISBN 90 5011 175 0, € 33,95 (€ 29,95 voor KNNV-leden bij de KNNV; € 25,= voor leden van de Bryologische & Lichenologische Werkgroep van de KNNV bij de BLWG), [verschenen in de reeks Veldgids Nr. 19]. — Deze nieuwe veldgids is een bewerking van een eerdere uitgave geschreven door dezelfde auteurs, maar in andere volgorde. Het boek is bijna onherkenbaar verbeterd. De inleidende teksten zijn geactualiseerd, de moeizame determinateursleutel beviel niet en is vervallen, het aantal opgenomen soorten is sterk uitgebreid, er zijn meer en betere foto's opgenomen, die bovendien in natuurlijker kleuren zijn afgedrukt; de lay-out is buitengewoon fraai. Wie, van armoede of uit zuinigheid, nog de oude veldgids gebruikt, doet zichzelf ernstig tekort.

De inhoud is logisch opgebouwd en begint met zes inleidende hoofdstukken (pag. 5–43). Voor beginners en enigszins gevorderden zijn hier nuttige aanwijzingen voor het bestuderen van korstmossen te vinden. Het bezit van een 8x-loep blijkt hierbij noodzakelijk te zijn, het bezit van een prepareermicroscoop met opvallend licht is heel plezierig, en een microscoop met een 400x lenzencombinatie en doorvallend licht is voor het determineren van sommige korstmossoorten noodzakelijk. Andere nuttige tips betreffen het toepassen van chemische kleurreacties, het aanschaffen van de benodigde reagentia en een verwijzing naar de website van de Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV (BLWG) met het excursieprogramma. Het onderzoek aan en met korstmossen als indicatoren voor luchtverontreiniging en klimaatsverandering wordt beknopt, maar duidelijk besproken (pag. 35–38). Waar de nieuw in ons land gevonden korstmossen vandaan komen blijkt soms nog een raadsel (pag. 40). In hoofdstuk 6 wordt de opzet van de soortbeschrijvingen toegelicht (pag. 41–43). Vooral in het begin zal dit hoofdstuk regelmatig geraadpleegd moeten worden, maar al gauw spreken de afkortingen en goed gekozen pictogrammen voor zich.

Het overgrote deel van het boek betreft het hoofdstuk 'Soortbeschrijvingen' (hoofdstuk 7, pag. 44–399). Het doorbladeren van dit hoofdstuk is een lust voor het oog vanwege de fraaie foto's. Sommige foto's zijn voorzien van een inzet met sterkere vergroting, wat de herkenning ten goede komt. Het doorbladeren van een fotogids, voor beginners vaak voorafgaand aan het 'echte' determineren, is in deze veldgids de enige determineerweg. De rake beschrijving, de ecologie, de verspreidingskaartjes en de verwijzing naar erop lijkende soorten zullen vaak tot de juiste soortnaam leiden. Substraat en algemeenheid zijn in één oogopslag te zien in de duidelijke pictogrammen. Handig zijn ook de vier 'kadersleutels' die een goed overzicht geven van enkele lastige groepen. De goed gekozen Nederlandse namen zijn vaak een goede geheugensteun en liggen soms erg voor de hand. Zo keerde tijdens het afgelopen KNNV-Hemelvaartkamp 2004 te Erica een excursie uit het Bargerveen terug met een digitale opname van een (ons) onbekend, terrestrisch korstmos. 's Avonds werd de foto op de laptop vergeleken met de plaatjes in de veldgids. De staafjes met rode kopjes op de foto kwamen bij drie soorten voor, maar met weinig moeite werden die op 'onze' foto als behorend tot *Cladonia incrassata* herkend. Dit korstmos draagt de Nederlandse naam Turflucifer, hetgeen die avond tot enige hilariteit leidde, want al in het veld werd het toen nog onbekende korstmos zo genoemd. Niet bij alle soorten zal de herkenning echter zo vlot gaan, vooral de steenbewonende korstmossen lijken soms verbazend veel op elkaar. De veldgids eindigt met een termenlijst en diverse nuttige registers.

Na goed zoeken is er op de veldgids toch op een enkel punt kritiek mogelijk. Het eerste woord van het eerste hoofdstuk bevat een opmerkelijke typfout ("Kostmossen"). Op pagina 9 staat dat "pas aan het eind van de vorige eeuw" werd ontdekt dat korstmossen anders zijn. Dat was natuurlijk reeds aan het eind van de negentiende eeuw. Een enkele foto is minder fraai van kleur (Bosschildmos, pag. 181), niet goed van schaal (Gewone druppelkorst, pag. 181) of zelfs onherkenbaar (Kalkzwelmos, pag. 241). Op sommige foto's lijken meer soorten voor te komen, die ik graag in een apart tekstregeltje vermeld zou hebben gezien. Maar deze minpunten zijn kleinigheden. Met de *Veldgids Korstmossen* komt de KNNV Uitgeverij uitstekend voor de dag: deze nieuwe *Veldgids Korstmossen* is een juweeltje!

M.J.H. Kortselius

1. A. Aptroot & K. van Herk. 1994. *Veldgids Korstmossen*. Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht.

Boekbespreking 4

B. Mossberg & L. Stenberg, *Den nya nordiska floran*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003, 928 pag., rijk geïllustreerd, ISBN 91-46-17584-9, wordt door internetboekhandels met verschillende prijzen te koop aangeboden variërend tussen grofweg 450 en 790 SEK. — Scandinaviëgangers hebben er wellicht lang naar uitgekeken: een geheel nieuwe versie van de geïllustreerde flora van Scandinavië en omstreken. De nieuwe druk beschrijft de vaatplantenflora van Zweden, Noorwegen, Finland, Denemarken, IJsland, Spitsbergen en de Faroër. Er zijn ruim 3250 plantensoorten in de nieuwe flora opgenomen, dat zijn er 800 meer dan in de vorige druk. Nieuw zijn de soorten van Spitsbergen en (voor de liefhebbers) een groot aantal 'kleine soorten' Braam en Paardenbloem. Ook zijn er veel neofyten opgenomen.

Het meest opvallend aan de flora zijn de mooie kleurenplaten, die ruim driekwart van de pagina innemen. Elke soort is afgebeeld. Daarnaast is er bij elke soort een korte tekst en een verspreidingskaart. De verspreidingskaarten zijn zoveel mogelijk geactualiseerd. Determinatiesleutels ontbreken echter.

Het boek is in het Zweeds geschreven en is ook in andere Scandinavische talen vertaald. Een Engelse vertaling ontbreekt. Jammer genoeg is er geen verklarende woordenlijst opgenomen met de Engelse vertaling van veel voorkomende termen. Wel worden veel botanische termen uitgelegd met een schematische tekening voorin het boek. Bij de afbeeldingen staat alleen de Zweedse naam van